

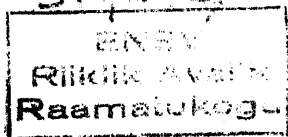
EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VALJAANNE

TOIMEKOND: J. AAVIK, M. J. EISEN, V. GRÜNTAL, J.
JÖGEWER, A. JÜRGENSTEIN, M. KAMPMANN, A. KITZBERG,
J. LUIGA, W. REIMAN, J. TÕNISSON

ÜHEKSAS AASTAKÄIK

1914

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

Eesti keele praegune arenemisejärg. ¹⁾

Meie keel on aja jooksul tasapisi edenenud, küll oma-päraselt luues, küll teiste käest laenates. Keele esialgne looja oli looduselaps. Ta elas ja töötas looduse rüpes — peaaesjalikult karjakasvatajana ja põlluharijana, osalt ka loomade (metsloomade, lindude ja kalade) püüdjana ning meremehena; nende tegevuste jaoks lõi ta siis ka sellekohase keele, mis tarviliste oskussõnade poolest oma arenemise-ajajärgu kohta — õigust ütelda — enamgi välja on arendatud kui paljudel suurtel kultuurarahvastel; ei puudu ju pea ühelgi selle keele tarvitaja tolle-aegsel tegevusel, töö-osal ega tarbeasjal oma nimetus. Kahju aga, et need oskussõnad meie päevil ikka enam ja enam ülesnoppimataalt mineviku hõlma kipuvad vaibuma ja sinna osalt vaibunud ongi. Arusaadaval kombel seletavad tegevusealade asumise-piirkonnad iseenesest juba ühtlasi seda, miks vanema aja eestlane ka loodust lähedalt tundma õppis, oma vaatega tema saladustesse tungis. Et ta looduse tundmises iga-tahes palju kaugemal oli kui meie-aegsed kodumaa rahva-põlved, seda tunnistab rikkalik, kuid nüüd elavast rahva-keelest alatasa kahanev vara taime- ning loomateadusesse puutuvaid oskussõnu ja mitmesuguseid (muu seas meteoroloogilisi) rahva teadmisi. Kogu see oma aja ja otstarvete jaoks tihe „maakeel“ — nagu teda ta asumiseala järele päris loomulik oli nimetada — liikus enam-vähem meeleliste asjade ning mõistete piirkonnas; kuid see ei takistanud looduselast siiski maaelu mühavas vaikuses luulelennule andumast ega ka helilist „pühapäeva-keelt“ loomast, mille rikkalikku vilja me nüüd rahvaluule ja rahvaviiside näol järellõikusel hoiusalvedesse kogume.

1) Eesti Kirjanduse Seltsi kõnekoosolekul 7. juunil s. a. Viljandis peetud kõne.

See tegevusering, mis eespool puudutatud, sünnitabki n. n. „maakeele“ omapärase edasiarendamise-töö piirkonna. Teistel aladel ei saanud meie rahvas oma loomevõimet siis veel mitte maksma panna, sest et need suurelt jaolt väljaspool tema huvide ning püüete ulatust arenesid. Edeneb ju igasuguste mõistete juurekasv ikka hulga rahvaste, peaasjalikult kultuuriliselt hästi edasijõudnud rühmade ühisel töötusel ning nende huvide piirides, nii et üksiku rahva loomeosa laiema üleüldsuse kasuks kunagi hiiglasuur ega igasuguse töö-ala kohta ulatav ei saa olla. Peaasjalikult suured kultuurarahvad teevad siin ühiselt kultuura edasiviimise tööd, elule oma huvide kohaselt uut sisu ja selle kõrval hõlpsa vaevaga ka mõistenimetusi juure luues, kuna alles liig vähese hariduslise omapärasuse-ilmega väikerahvad selles üleüldsusele osaks saavas tegevuses suurelt jaolt vähe nimetamisevääriliselt kaasa jaksavad ehitada; ehk olgu siis, et nad vaimliselt kangenevad. Selleks tuleb neil haridusliselt kogusummas tiheneda ja oma loometegevust võimalikult põlvest põlve teatava kindla sihi poole juhtida ning pinguldada — ja siis avaneb ka väikerahvale võimalus teritatud vaimliste abinõude varal Euroopa kultuurakooris kaasa rääkida, nagu seda mitmed väiksemad rahvad juba õige mõjusalt suudavad teha (näit. soomlased ja norralased kirjanduses ning kunstis).

Alaliselt edeneva elu nõuded hakkasid aegamööda ka „maakeele“ piirkonda tungima, seal huvide ning püüete ringi laiendades. Selle tagajärjel oli keel sunnitud paiguti hoopis uutelgi, teiste arendatud tegevusealadel kodunema — oma senist võrdlemisi kitsapiirilist „m a a-keele“ sõnadevara suurendama, end rikastama, mitmekülgsemaks Eesti keeleks kasvama. Oma käest tal laienenud nõuete jaoks tallelepandud valmisvara kohe võtta ei olnud, sest et ennem tarvidust ei tundunud oma loomevõimet sellekohaselt tööle panna. Et päevakorraile tõusnud sõnadepuudust kaotada, hakati teistelt keeltelt laenusid tegema või jätkati — vähemal määral — ka omapärasest arendamisetööd, kõige pealt seal, kus miski juuretunud uus tegevusevald rahvaliikmete isikliku tegeliku süvenemise teel edenes.

Seesugust kahepoolset keelerikastamise-viisi on meil tänapäevani tarvitatud. Otseku märkamata on sel kombel viimastegi aastakümnete jooksul suur hulk uusi sõnu, küll ajasõnu, küll meelelisi nimisõnu, iseäranis aga just ka mõttelisi noomenid keele juure siginenud (näit. huvitama, arvustama, ajaleht, kirjanik, müürileht, raudtee, aade, voorus, kõlblus), ilma milleta me nüüd enam kuidagi ei oskaks

läbi saada, kuna varemalt neid meie keeles veel vaja ei tuntud olevat.

Viimasel ajal arvavad mõned meie keelemehed enestel põhjust olevat Eesti keelt ta praegusel arenemisejärjel saamatuks ja kohmakaks tembeldada; tal puuduvat peente mõttevarjunduste avaldamiseks tarvilised abinõud; ta olevat labane jne. Need arvamised on ühekülgsed ja liialdatud. Igaühele, kes vaevaks võtab meie keelt terasemalt vaadelda ja teistega võrrelda, peaks ju üsna hõlpsaste silma paistma, et Eesti kirjakeel ühedes osades teistest keeltest sõnade poolest küll vaesem on, mõnes tükis aga ka rikkam; näit. vastavad saksakeelsele sõnale „das Haar“ ehk venekeelsele „волось“ Eesti keeles kolm isesugust sõna: karv, juus, jõhv, millel igaühel oma kindel tähendusevarjundus on; sõnu „kanastus“ ja „hallitus“ tõlgitakse teistesse keeltesse ikka ühe ja sellesama sõnaga, kuna nende tähenduses Eesti keeles ometi kindel vahe on: esimene asub niiskete, vedelate asjade peal, teine kuivade ainete küljes (näit. öeldakse Türi pool: kali on kanastanud, aga: leib on hallitanud); õige palju seesuguseid näitusi leiame meie põllumehetegevuse üksikharudesse puutuvate sõnade seast, mille jaoks teistest keeltest vahel võimatagi on vastavat sõna leida (näit. ahtma, varama). Ühe sõnaga — Eesti keel ei ole selles tükis ühegi teise keele otsekohese eeskuju järele koolutatud, ei ole aga ka kõigis ainetevaldades ühesugusel määral välja arenenud, teistega ühesugusele tasapinnale seatud, ei ole mitte niisugune, nagu mõni suurema kultuuravaraga keel, vaid on omapäraselt kasvanud, just nagu puu metsas, igasugusest sihilisest kasvatusest vabana. See pärast ei võigi ta siis ühegi teise keele nõuetele, s. o. varadele ega konstruktsioonidele iga kord kongruentselt vastata, nagu seda nõuet õieti ka mitte ühegi keele kohta täpisealt maksvaks ei saa tunnistada.

Veel tähtsam on seda tähelepanemise alla võtta, et meie olemasoleva keelevara vastu küllalt lugupidamist ei tunta ega teda hoolega ei kultiveerita: Meil tarvitatakse harilikult hukkamõistmiseväärt ühetoonilist keelt, nii et stiil tarvitaja käes tihtipeale tõeste labaseks kulub; mõttepeene sõnadevaliku peale ei panda tihti pea sugugi rõhku, — öeldakse ainult nii umbkaudu, ajalehe pealiskaudses sõnumestiilis, midagi selles mõttes, millest aimet tahetakse pakkuda. Sellest tulebki siis, et meil sünonüümid, millel ülesandeks on teatavaile mõtetele tarbekohaseid varjundusi jagada, alalise mittetarvitamise tagajärjel ära kaovad, ununevad. Ja elustama ning korraldama on neid tihti õige kaunid

keele ehitusekiva meil tänini kahjuks vaevalt keegi katsunud hakata. Ometi aga võidaks meie keel nende läbi palju tüvesid juure, mille tarvitamine stiilisse tihedust, ilu, värvi ja täpipealsust tooks; näit. saaksime meie luuramiselaadide vahetegemiseks kindla varjundusega sõnad, kui me sõnade „luurama, hiilima, piiluma (piidlema), viisama ja liivendama“ isetähendustele kindlad piirid seame ja iga seesugust sünonüümi õigel kohal tarvitame. Täni on see töö hoopis söödis seisnud; rahvasuus on sõna- ning varjunduserohkeid sünonüümiderühmasid ainult mõningad elamas, m. s. peksmisesse ja joomisesse ning jooanud olekusse puutuvad sõnad.

Teisest küljest tikub n. n. diglottismus, kahekeelsus, mida meie hariduseomandamine enesega paratamata kaasa toob, meie keelt oma otstarbekohatute ja võõralaadiliste mõjuavaldustega valeradadele kallutama. Halbatus peitub siin nimelt selles, et teatud võõras keel, mille kaudu ühed ehk teised meil omale haridust on ammutanud, selle õpik-keele tarvitajate suus Eesti emakeele tihtigi oma mõju alla sumbutab ja neile märkamata petliku arvamise külge istutab, nagu oleks kõik see, mis teatavale võõrale keelele omane, ka Eesti keelele kodune. Selle loomulik tagajärg on laenutegemine, mis ühest küljest kasulik, teisest küljest kahjulik võib olla, sedamööda mida laenatakse.

Laenatakse kõiksugu mõistete äratähendamiseks tarvilisi, kuid keeles eneses puuduvaid sõnu neist keeltest, kellega tegemist tehakse, kellega kokku puudutakse; laenatakse nende kaudu ka teistest keeltest, kellega laenu vahendajal ehk edasiandjal kokkupuutumist on olnud. Selle tagajärjel on praegusel ajal kõik keeled üksteise laenudega läbi põimitud. See on loomulik keelte sõnavaralise arenemise tee, loomulik abinõu, mille varal üks keel end teise loomevaradega rikastab, ühtlasi aga ka laenajale — otsekui vastutasuks — elamiseala juure võidab.

Kuid veel kaugemale lähevad diglotid: Et nad oma emakeele kahjuks liialt teise keele mõju alla on sattunud, siis näib neile ka nii mõnigi võõra keele kõnekäänd palju ilusam olevat kui emakeelne. Ja selle tagajärjel kantakse meie keelesse kõiksugu sõnu kui ka ütlemisevormisid Saksa, Vene, Soome ja teistest keeltest sisse — ikka keele paremaks tegemise lipu all, seda aga hoopis arvesse võtmata jättes, et igal keelel oma iseäraldused on, mis teise keele omadega mitte ühte ei sünni. Tumenenud emakeeleinstinkt ei näi neile tavalikult elamisevõli uues asukohas keelavat. Meie keele omapärasus peab selle läbi pika peale tõeste kokku kuivama, kui temas ikka ja ikka jälle

seesugused võõrapärased kõnekäänud juurduma hakkavad, nagu saksa-maigulised: rolli mängima, häid teenistusi tegema, seal kostis hääl, vesi muudab ennast jääks, varas tabati värske teo päält, muld saab päikesest ära kuivatatud; Vene omad: laskis revolvrüst kaks pauku, eksami ära andma, ta oli sunnitud oma saunaga jumalaga jätma, laenu-hoiu ühisus, kaubanduse-tööstuse ajaleht; sellepärast wolikogu, rahwa kasu eest hoolitsedes, otsustas... („Õigus“ nr. 41, 1908. a.); Soome omad: edu („kasu, tulu“ tähenduses), edustama, lähene, lume sadades jalutasime meie uulitsal, ei võidud võrdlemata olla, see idee salgab end kehastatuna (Tuglas, „Noor-Eesti“ III, lk. 135). Kui meie keelt sedawiisi arendades ikka peale laokile lastakse minna, siis ei jää temas ennem kavakindlal kujul olemas olnud omapärasusest viimaks enam midagi järele.

Oma jagu mõtte-eksitusi toob kõigele sellele lisaks veel sõnade võõriti tõlkimine; näit. Saksa „blutarm“ (=bloss arm, s. o. hoopis vaene) tõlgitakse sõnaga „verivaene“; närija loom, keda Saksa keeles „Murmeltier“ kutsutakse (itaaliakeelsest *marmotta* > Ladina *mus montana*, s. o. mäehiir), muutus Kunderil meiekeelses tõlkes „ümisejaks“, ehk tal ümismisega küll midagi tegemist ei ole (Eesti keeles oleks ehk kohane teda kas „karuhiireks“ või „koopaoravaks“ nimetada, nagu seda isiklikult juba olen teinudki); kärpide sugust murdjat looma, kelle nimi Saksa keeles „Vielfrass“, on meile sõnadega „paljusööja“ ehk „ahnik“ tõlgitud, kuna selle saksakeelse sõna aluseks rootsikeelne *fjäl-fräs* on, mis kaljukassi tähendab.

Nagu juba öeldud, läheks meil mõistete tarbekohaseks äratähendamiseks paiguti veel paljugi sõnu tarvis, iseäranis neis piirkondades, mis mitte meie keele tegelikul osavõtmisel ei ole arenenud, milles meil aga üleüldiskultuuriliselt ometi tarvis on edeneda ning täieneda. Seks otstarbeks on meil sõnadeloomise kunstlik kiirendamine üleüldiselt tarvilikuks tunnistatud. Kuid 1) missugustest allikatest ja 2) missuguste põhjasmõtete järele sõnade juuresoetamist tuleks toimetada, selles tükis ei olda meil veel mitte ühisel arvamisel. Ühelt poolt soovitatakse meile võimalikult oht-raste sõnu Soome keelelt kui Eesti keele lähemalt sugulaselt laenata, teised tõstavad häält ka kultuurarahvaste ühisomanduseks saanud võõraste sõnade kasuks. Need allikad pakuvad sagedaste tõeste kohast abi, kuid neid tarvitades ei tohiks meie keel ennast ka mitte nii kaugele unustada, et ta end teise keele orjastavasse ikkesse hakkab alandama. Viimast laadi nähtust püüavad mõned meie keele edasi-

arendajad nimelt üleliigse soomestamise kujul päevakorraletuua, ilma et nad sealjuures Eesti keele omapärase arenemise väärtuslisi külgi tarvilise lugupidamisega hindaksid.

Laenamine ei tohiks aga meie keele edasiarendamistöös ülepea mitte esimesel kohal seista. Sest laenud on ja jäävad tihti ikkagi võõraks, isegi siis, kui nad keele nõuete kohaseks ümber on muudetud; laenud ei saa meile iga kord ometi mitte päris koduseks ega käepäraseks — ei liitu meie keelesugemetega orgaaniliselt ühte. Kõige otsekohe-semalt ja kõige soovitamaval kombel viib siin sihile elav rahvakeel — murded. Just niisama nagu möödapäasemata tarvilik on meie oma rahvaluulet ja rahvaviisisid meie ilukirjanduslise ning muusikalise mõtlemise orgaaniliselt edasiarendatavaks aluseks võtta ja selleks otstarbeks võimalikult täiel ulatusel need veel saadaval olevad ainetevallad rahva suust kokku koguda, nõnda tuleb tingimata ka meie rahvakeelega teha. Kõigil nim. aladel seisab arutu tagavara üleüldiselt tarvitusest eemal — vahest veel ainult üksikud hoiavad mõnedel sellekohastel riisemetel, mis meile edasi-ehitamise-tööl vahel väga tarvilikud võiksid olla, elu sees; pea vaibuvad needki omapäraste varanduste elushoidjad — ja siis on osa rahva vaimlist ühisomandust jällegi tulevikule alal hoidmata ning kasu saatmata hauda langenud, nagu seda sel kombel sinna ennemgi juba küllalt on varisenud. Asja tähtsust õieti hinnates ongi siis Eesti Kirjanduse Selts. meie rahvakeele üleskirjutamise käsile võtnud, et sel teel meie kirjakeelele rohkem mõõdul uut verd ja uut edasi-ehitamise-õhutust juure võita.

Rahva keelemurrete kaudu võidaksime meie kirjakeele rikastamiseks kõige pealt hulga sõnu ning kõnekäänusid juure, mille aset praegu vähemväärtuslised täidavad, sest et paremaid teada ei juhtu olema. Selle tagajärjel muutub keel sõnade poolest mitmekesisemaks ning punktipealsemaks, stiil värskemaks, varjunduserikkamaks ning avaldusetihedamaks. Kui meie kirjakeeles näit. „kivikünka näolise vana matusekoha“ asemel murdesõna „kivikan-gur“ tarvitame ehk pikalauselise ütelse asemel „käed saavad märja ja tuulega äraharjumise tagajärjel vastu-panevaks“ rahvakeeles ütleme „käed panetavad ära“, siis oleme ütlemise lüheduse ning stiililise tiheduse poolest igatahes kaugemale jõudnud, rääkimata veel juhtumistest, kus üksikute rahva-kõnekäänude aset praeguses kirjakeeles ükski ütlemiseviis kohaselt täita ei suuda; näit.: ta satutas ennast meie sekka.

Peale selle on kõige soovitamam just rahva murdesõnu teaduslise keele oskussõnade ehitusematerjaliks tarvitada. Näit. on Dr. Hellat Eesti keeles üleüldiselt tuttavaist tüvedest ja oma kodukoha murdesõnadest kauni kogukese kordaläinud arstiteaduslisi oskussõnu loonud, nagu: erk (*nervus*), lihas (*musculus*), sagnar (*lobulus*, *долька*), nääre (*glandula*, *железа*), kõõlus (*tendo*, *сухожилие*) jne.; tema poolt on õieti ka murdesõna „song“ (= sopp) arstiteadusesse viidud, kus talle nüüd nähtavaste õige sünnis laiendatud ala — *hernia*, *грыжа*, soolikate väljatulemise nähtuse äratähendamine, milleks meil kohane sõna keeles puudus, H. Niggoli poolt kätte on juhutatud. Veel paar näitust: Saaremaa murrakus elab sõna „leet“, mis tuld, tuleleeki ja üleüldse leegivärvilist punakaskollast, punakaspruuni karva tähendab; see andis mulle asja ühte Lõuna-Ameerika punakaskollast siidiahvikest (*hapale rosalia*, Rötel-äffchen) leetahvikeseks ristida; niisama leidsin ma sõnast „ahendama“ oma arvamise järele üsna kohase arstiteaduslise oskussõna — „ahendus“ (*strictura*, *сужение*). Vahel on üksnes mingis üksikus meie keele murdes teatav sõna olemas, teistes mitte; kahtlemata oleks siingi selle sõna kirjakeele võtmine tungivalt tarvilik, selle asemel et mingit võõrast sõna meie keele tõlkimise teel või ka tõlkimata sisse tuua; näit. kannab teatud kärbi-sugukonna loom hermeline nime; kui me murdesõna siin appi võtame, siis ei tarvitse meil enam võõrakeelset „hermelini“ ega kirjeldavat „valget nirki“ pruukida, vaid me täidame nende aset tartumurdelise „lahitsaga“; niisamuti teeb tartukeelne „võhn“ meile „rändava roti“ tarvitamise üleliigseks; ja ega seegi laita ei oleks, kui me „tingimata tarviliku“ (*необходимый*, *unentbehrlich*) asemel oma kirjakeelt võrukeelse „ainuliku“ abil tihedamaks katsuksime teha.

Murretest juurevõidetud sõnade tundmaõppimine ei nõua kuigi palju vaeva, sest et nende sõnade tüved rahva keeles — vähemalt paiguti — juba tuttavad on; kellele need aga veel tuttavad ei ole, see sobitab nendega kui kodumaiste külalistega õige hõlpsasti tutvust ning muutub sel kombel oma keele tundmaõppimises põhjalikumaks. Seks aitab iseäranis see asjaolu rohkeste kaasa, et senise rahva-keelse murdesõna ja juurearendatud oskussõna tähenduse sisu ikka ligilähedalt ühenduses seisavad.

Seepärast jääb ainult soovida, et murdesõnade üleskirjutamine üle kodumaa õige elavat hoogu võtaks.

Meil peavad aga oma kindlad juhtmõtted olema, mille alusel meie oma kirjakeelele rikkusi juure tahame soetada:

tujuti tehtava uisapäisa-töö varal ei või meie keelehoone kindlaks kunstikauniks ehituseks kasvada. Töö ei või siin sihile viia, kui temas teatud põhjusemõtete järjekindel läbi- viimine puudub, kui põhjusemõtteid üksikuis küsimustes nii vasturääkivalt vahetatakse, nagu J. Aavik seda näit. oma broschüüris „Kas uuendada või mitte?“ teeb. Kõige kindlamine ehitame meie oma keelehoonet küll siis, kui me omapärasuse- ning otstarbekohasuse-põhjusemõttest kiinni peame ja sealjuures võimalikul korral ka keele ilu peale rõhku paneme.

Kõige eeltäh. keelearendamise-töoga käsikäes peab aga ka meie kord harituks saava keele väljarääkimine käima. Täni ei ole meil seda kahjuks veel alustatudki; igaüks peab oma kodumurdelist diktsiooni kõige õigemaks — ja nii kõlab meie praegune avalik keel kirju seguna meie näitelavadelt, kõnetoolidelt jne. Teised rahvad lähevad teatrisse kõige eeskujulikumat keelt kuulma, ka õppima, meie peame seal valitseva kõnekeelega esiotsa kui üksnes alaväärtuslise sallitava diktsioonisegadikuga leppima.

Joh. W. Weski.

Kirjandusline ülevaade.

Keelelise uuenduse kirjastik № 1. Eesti rahvusliku suurteose keel. Joh. Aavik. Kirjastus „Reform“ Tartus, 1914. 51 lk.

Selle raamatuga avatakse, nagu raamatukirjutaja eessõnas seletab, „keelelise uuenduse kirjastiku (!) seeria“. Selle „kirjastiku“ ülesande kohta kirjutatakse sealsamas. „Mis selle väljaande keelesse puutub, siis saab (!) see loomulikult ja põhjusemõtteliselt olema õige uuenduslik ja neoloogiline ning võimalikult hoolikalt väljatöötatud. Süiski ei pea väljaande üksikute numbrite vahel mitte otsima täielist õigekeel- suse järjekindlust ja keeleühtlust. Avatuna katseile ja eksperimenteerimisväljaks olles saab meie „kirjastik“ peegeldama keele- uuendusliikumise kõiki astmeid ja edusamme, kalduvusi ja vankumisi, nagu see järgnevate aastate jooksul kujuneb; seda mööda missugune raamat, saame (!) kord tarvitama kõige kaugemale minevaid uuendusi ning kõige julgemaid neologisme, kord jälle ettevaatliku tagasihoide ja päda- googilise mõõdukuse nõudeid silmas pidama. Ainult asjus, mille kohta on lõpuliselt kindluselt jõutud, oleme kõrvalekaldumata järjekindlad, kuna ebajärjekindlused ja kahesugune keeleviisi tarvitamine, koguni samas kirjutuses, seletuvad kindla seisukoha teistase kujunemattusega selle- kohasis küsimusis (??) Seesugune v a n k u v u s ja a n a r h i a on pa- ratamata pahe selles ümberloomise ja katsetegemise ajajärgus, mida

meie kirjakeel praegu läbi elab.“ Nõnda on järjekindluse ja keeleühtluse puudumine, vankuvus ja anarhia uue „kirjastiku“ (!) otsekohene tundemärk. See on siis seesama „piima poti“ (poodi) keel, millega me Tartu kaupluste siltidel juba harjunud oleme. Täitsa kokkukõlas selle keelega on, kui hr. Aavik, kes muidu pea igas Eesti keele avalduses Germania mõju nuusutab, Saksa tuleviku sünnituse „saama“ sõnaga („saame tarvitama“ eestikeelse „tarvitame“ asemel), mis suure vaevaga kirjakeelest välja on tõrjutud, jälle elusse kutsub. Ta ei taha järjekindel olla. Järjekindluse puudumine, vankuvus ja anarhia pidavatki lähema 10 aasta jooksul Eesti keeles valitsema, siis sündivat „kümne aasta pärast“ „igapidi haritud ja suurtsugu keel“.

Meie oleme tänini katsunud hr. Aaviku püüdmistest keele alal aru saada, neid tõsiselt hindamise alla võtta nii kaua kui arvata võis, et meil keeleteadlasega tegemist on. Oma viimastes kirjutustes salgab aga Aavik kõik keeleteadlikud kriteeriumid ja koguni igapäise loogika nõudmised. Rahva kõnekeel on vigane; rahvalaulud kubisevad vigadest, mis vööra mõju all rahva suhu saanud; kõik tänised Eesti kirjanikud on armetu vigaselt kirjutanud, sest et nad õiget keelt ei mõistnud; selle pärast on Eesti kirjakeel ainus vigade kogu; oma ajaloolisel edenemise teel on Eesti keel ainult vigasid sünnitanud; tema terve edenemise käik on vale olnud; keele foneetika on võimatu halb ja inetu ja peab uuele alusele seatud saama: nõnda siis viivad Eesti keele foneetika, keele ajalugu, rahvakeel, kust kõik teised rahvad tõendusid ja põhjendusi oma keelte vormidele ammutavad, eestlast ainult valeteele. Ainuke tee õigeid vormisid leida on hra Aaviku „ilutunne“. Tahetakse teada, kas üht või teist vormi tohib tarvitada, siis peab hra Aavikult küsima. Kuid hr. Aaviku ilutunne on ise midagi õige muutlikku. See, mida ta täna ilusaks loeb, on tihti juba homme tema enese arvates inetu. Täna on see jälk germanismus, mida homme suurtsuguseks ja elegantiks kuulutatakse ja ümberpöördu. Sest „järjekindel ei tohi olla“, vaid peab edasi tagasi vankuma. Peab õnne peale uusi sõnu, „neologisme“ looma, neid õnne peale elegantideks ja suurtsugusteks välja kuulutama, sest ükski terve mõistuse ees maksev kriteerium ei tohi tööd segada. See on õnnejäägri tee. Meil ei ole lusti hra Aavikule selle tee peale järele minna ja tema uudissünnitusi, millel ei ajalugu, ega rahvakeelt ja rahvakeele foneetikat ega tänist kirjakeelt, ei ühtki teaduse ees maksvat mõõdupuud, ei loogika poolt nõuetavat järjekindlust aluseks ei tohi olla, sõeluma hakata. Sellepärast ei taha meie siin ka pikemalt Aaviku uudissünnituste juures viibida, vaid läheme raamatukese sisu juure üle.

Raamat otsib Kreuzwaldi „Kalevipojas“ keelevigu ja leiab neid muidugi sületäite kaupa. Ma ei taha siin sugugi samm sammult hr. Aaviku järel kõndides temaga polemiseerida. Sellest ei oleks mingit kasu, kuna ju hr. Aavik ühtki põhjendust, peale oma väga muutliku ja järjekindluseta „ilutunde“, maksvaks ei pea. Ma avaldan ainult oma arvamised „Kalevipoja“ nõndanimetatud „keelevigade“ kohta. Aavik loeb

Kreuzwaldi „keelevigadeks“ ka kõik trükivead, mida Kalevipoja väljaanne-tes väga palju on. Uues trükis peavad trükivead muidugi täitsa kõrvaldatud saama, muidugi ka orthografia vead, kuid Kreuzwaldi „keelevigade“ kohta on mul arvamine, mis Aaviku omale täieline vastand.

Tuttav on, et Kalevipoeg mitte rahva eepos ei ole. Kreuzwald ise on alati sellele vastu väelnud, kui mõned teda rahva eeposeks nimetasivad. Kreuzwald on Kalevipoja loonud, kuna ta selle sisu küll läbis- tikku enam ehk vähem üksikutest rahvalauludest ja rahvajuttudest on kokku põiminud, sündmustiku aga peaaesjus Dr. Fählmannilt laenanud. See ei vähenda Kreuzwaldi auu. Kuulus Shakespeare laenas kõikide oma suremata näitemängude sündmustiku pea jooned väikestelt enamiste Italia uudisjuttudelt, mis ise ammu ära unustatud. Samasugusel kombel nagu sisu ja sündmustikuga, toimetas Kreuzwald ka oma luuletöö keelega. Ta laenas rahvalaulu keele vormisid, kus ta seda heaks arvas, ta lõi omad keele vormid, kus ta neid paremaks pidas, ilma et ta palju selle kallal oleks pead murdnud, kas see „õige“ on või mitte. Nagu Kalevipoja sisu, niisama ei või ka tema keelt ainult rahvalaulude sisu ja keele seisukohast hinnata ja Kreuzwaldi nudisünnitusi, mis rahvalauludes puuduvad, vigas- teks nimetada. Just niisama, nagu Aavik ühe tuleviku suure kirjaniku tarvis imelisi, tihti maotumaidki uudissünnitusi ja vormisid loob, nagu tema „naudingid“, „üllatused“ ja „loobumised“, selles lootuses, et see tule- viku kirjanik temalt nad ära õpib, enne kui ta oma töö kallale asub, niisama lõi Kreuzwald ise oma luuletöö jaoks uudissünnitusi ja vormisid seda mööda, kudas ta neid tarviliseks arvas. Keel pidi paänduma, et mõtteid, mida Kreuzwaldil ütelda oli, välja võiks ütelda. Sarnaselt toime- tab loov kirjanik alati ja teisiti ta toimetada ei saa. Tarvitseb ainult meeletuletada ligemast minevikust seda ajalehe keelt, (me nimetame teda praegu õige labaseks ja värvituks), mis paarkümmend aastat tagasi valitses, ja seda lugemata uudissünnituste arvu, mida J. Tõnisson uusi mõtteid luues meie kirjakeele tõi, kus nad ilma mingit imestust või võõrastust äratamata, kui iseenesest mõistetavad, suures enamuses vastu võeti, sest et nad tarvilised olivad. Otse nõndasama sündis ka „Kalevi- poeg“, luuletöö, milles küll palju puudusi leida võib, kui neid otsima hakatakse, mis aga siiski kõige tähtsam töö on kõigist, mis eestlane kunagi loonud, ja mis praegugi veel, 60 aastat peale ilmumise, ei näi tahtvat ainuvalitsust käest anda.

Kreuzwaldi tarvitatud uutest keelekujudest on kindlasti kolmvee- randit Eesti kirjakeele raudvaraks saanud, vast üks veerand on unustusesse jäänud; üldine kirjakeel ei ole neid vastu võtnud. Need viimased on nüüd, mida Aavik Kreuzwaldi jälkideks keelevigadeks loeb ja ära paran- dama kutsub. Selge on aga, et need lahkuminekul praegusest kirja- keelest mingisugused „vead“ ei ole, vaid Kreuzwaldi „Kalevipoja“ keele iseäraldused, mis muude asjadega ühenduses just Kreuzwaldi „Kalevipoja“ sünnitavad. Neid võib küll, kui nad arusaamist raskendavad, eraldi ära seletada, aga neid ära hävitada tahta võib ainult inimene, kellel ilutunde-

line maitse kirjanduslistes küsimustes täitsa puudub. „Kalevipoja“ keelt ümber teha tähendab sedasama kui mõnda vana kuulsa meistri pilti nende värvi plarakatega üle pinseldada, missugused paiguti meie noorte pildinäitustel seinu rüvetavad. Kas hr. Aavik midagi ei ole kuulnud barbarismusest, milleks tähtsate meeste tööde uuestamist (restaurationsi) nimetatakse?

Kreuzwald tarvitas oma uudissünnitusi, mida Aavik tema keele vigadeks loeb, selleks, et oma mõtteid võimalikult nõnda välja ütelda, kudas ta neid ütelda tahtis. Uute mõtetega võetakse ilma vastutõrkumata ka suurem osa uusi sõnakujusid ja uudissünnitusi vastu, sest et nad seal tarvilised on. Niisama kalliks raudvaraks kui uued mõtted, saab rahvale ka see keel, milles nad avaldatud, mingi nad kui palju tahes lahku maksmasolevast keelest. Keel ei ole mitte iseenese pärast olemas, vaid ta peab mõtteid suutma välja ütelda, ja mida täpiselemalt ja kindlakujulisemalt ta seda suudab teha, seda parem ja seda ilusam on keel. Muud ilu ei ole keelel ega või olla. Meie ei võta mitte suurte kirjanikkude iga viimist uudissünnitust tarvitusele, kuid see ei anna veel meile õigust neid omavoliliselt kõrvale toimetada. Nad olivad omal ajal kui kirjanik oma töö lõi, tarvilised. Me peame nendega kui suurte meeste keeleisearaldustega rehkendama. Igal ühel, kes midagi oma loob, on õigus ka keeleliselt midagi oma pakkuda sellest hoolimata, kas seda oma teised iga kord vastu võtavad. Aga Luod licet Iovi, non licet bovi, mis Jupiterile paras, ei kõlba härjale. Kui uudissünnitusi sellepärast luuakse, et ei viitsita oma keele ütlemissidega ennast tutvustada; kui nad selleks peavad olema, et viletsaid sõnasõnalisi tõlkeid teistest keeltest ilma vaevata karvupidi Eesti keele ümber kiskuda saaks, ja oma vaimuahtruse juures, millega midagi jäädavamat oma luua ei suudeta, sarnaste keeleliselt võimatuseni vigaste ja segaste tõlgetega edvistatakse, siis heidame haletseva pilgu edvistajate peale ja jääme nende meeste keele juure, kes meile ka oma mõtteid suudavad pakkuda, see on oma paremate loovate kirjanikkude keele juure.

Hr. Aavik püüab ennast vabandada, et ta tahtnud on „vanade templite (mõeldud on Kreuzwaldi Kalevipoeg) sumbunud õhku natuke tuuluta ja puhasta“ ja loodab, et „see tuulutamine „Kalevipojale“ koguni teatava teenuse teeb, nimelt siis, kui meil korda läheb selleks kaasa mõjuda, et ta tekstis lastakse enne uuesti väljaandmist tarvilised parandused teha“. Üleüldiselt ei saa seda keelata. Mitte ainult uuestatud ei ole maailmas kunsti toodeid, vaid väga palju ka täitsa ära hävitatud. Metsikust, barbarismust, leidub küllalt maailmas. Tohiks aga loota, et Kreuzwaldi Kalevipoeg nii kaugelt selle hävituse töö eest kaitstud on, kui Kirjanduse Seltsil asja kohta ütlemist. Ja seda on õnneks Seltsil praegu teatav osa. Loodetavasti püsib Kreuzwaldi „Kalevipoeg“ sellel kujul, kudas Kreuzwald tema loonud, veel mõnigi aasta.

Aga uut Kalevipoega luua, mitte Kreuzwaldi oma uudistada, ei ole kellegil keelatud. Loogu meie keeleuudistajad, selle asemel, et kõhnu

tõlkeid pakkuda, midagi oma, mis enam ehk vähem jäädav oleks, loogu või uus Kalevipoeg, mis praegusest Kreuzwaldi omast kuulmata kõrgemal oleks, tarvitagu seal, kui tarvis, uudissünnitusi, me tervitame neid rõõmuga, kuid teiste tööd jätku nad nõnda, kudas teised neid on loonud. Teiste tööde „parandamine“ ja ümbertegemine on barbariseerimine, on häbistav rahvale, kes seda sündida lubab, veel häbistavam ümbertegijale enesele, on kõige suurema vaimuahtruse tundemärk, kus tarkust ainult selleks jätkub, et teiste valmistöösid „ümbertegemiseks“, selle asemel, et midagi oma luua.

J. Jõgewer.

Jaan Kärner, Tähtede varjud. Luuletused 1909—12. K. Sööti trükk ja kirjastus. Tartus, 1913. 70 lk. 8. H. 70 kop.

Jaan Kärner! Murelaps olevat tema, seda tuletatakse meele pea-aegu igal leheküljel. Kaheksa aastat tagasi andis Marie Heiberg „Murelapse laulud“ välja. Seal välgatasivad proosa kõrval ka luule kiired, M. Heibergi „Mure lapsel“ oli teataval mõõdul olutuld sees. Jaan Kärneri „mure laps“ on vanapiiga, kes igavalt ja ühetooniliselt nuutsudes kurdab, et lolliid peigmehed tema armastust sugugi ei märka. Miks see Jaan Kärner ennast sarnaseks armetumaks vanapiigaks kujutab, sellest ei seisa raamatus midagi. Selle vanapiiga hale nutulaul käib umbes järgmiselt:

„Ma kisendan põhjatü häda sees —
Kes suudab, kes suudab mind aidata? . . .

Ma ilmamarusse üksinda
jäin abita, toeta — leinan sind . . .

Mu süda on armastus lõpmata,
oo, tervet ilma kaisutaks rind (lk. 32)

Oo, astu alla kõrgeist taevast,
mu hinge Jumal, pühadus,
mind päästa igatsuse vaevast —
ma tervelt Sinu armastus (30)

Kui nõmme maru on hinges mul —
ta paisub ja lõhub nii hirrsasti . . .

Oo, päästa, päästa see võimus sul —
ma ihkan sind kõige hingega (20)

Ah võta, kallim, haige süda kussutada —
kui lastud linnu poeg ma langen sulle sulle (42)

„Hinge jumal“ on ka valmis vanapiiga „südanit kussutama üle kõige“ (43), aga kahjuks ei kesta kussutamine kuigi kaua.

„Su püüded kustused kui tikutuli tuules,
Su ihad kadusid kui öösel nähtud uni“ (63)

Sa läksid must kaugelt mööda,
ei lausund sõnagi mull' . . .

Su pärast ma mitu ööda
olen uneta vaevelnud küll (21)

Kõik hinge valged (!) sõnad surevad mu huultele —
kõik hinge kõrged püüded olid asjata . . . (45)

Siis põgenesin pühadusest —
oo, kloostrist põgenesin ma.

Ju küllalt sellest armastusest
ja sellest munga elust ka! (31)

Nüüd „päevad lähevad kui tuul, kui vesi . . .
mu päralt tühjus, kole painaja.

Kas vaatad pilvi, taeva linnukesi —
ei ole ükski nõnda üksinda (41)

Nüüd „poristel teedel venib kui mure
koormaid rühkides külade poole —
minu, minu lihane mure . . . (25)

Ma olen lapsuke (õige lapsuke see Jaan Kärner!) valude ilmast
ma sündinud lihast ja silmaveest (18)

ma—murelaps, kes sündind mullapinnas (12)

Sa lähed ju, mu lunastus, mu päike (12)

Kuhu jään ma, luuletaja,

Kes küll seda küsibki! (Ega ei küsita ka) (54)

Oh Liiva Annus, sa

Mind tule kosima

Ja vii mind ära siit,

Sest kus ma jään.

Wabandust, viimased neli rida ei ole mitte Jaan Kärneri luuletatud,
vaid ühest rahvapärasest vanapiiga laulust, aga nad olivad siin väga oma
koha peal.

„Küll, poisid, nutate . . .“

Ei, Kärneri vanapiiga on tigidam, ta ei lepi „poiste“ nutuga, ta
hävitaks need lontrused ära ja looks nende asemele paremad poisid.

„See lollide sugu, kel inime nimeks,

ei mõista elada, surra ka.

Kui tahad sa naerda, siis pane imeks —

nad vastavad nutuga hulgana;

ja tahad sa nutta, et lollid on nemad,

siis naeravad näkku, et loll oled sa . . .

Oo, kuidas küll tänaksid tuhanded emad,

kui ilma uuesti looksin ma“,

aga mis teha, kui „kussutajal“ ainult „tikutuli“ on ja „armas-
tuseviina juua ei anta“ (43)

Ilma kussutajata aga midagi luua ei saa.

Need näitused kõnelevad küllalt selge sõnaga, et meil Jaan Kär-
neri juures mitte luuletajaga tegemist ei ole, olgugi et ta ise ennast
„luuletajaks“ peab. Mõni näitus, mis vanapiiga nutulaulu sisse ruumi ei
leidnud, järgnegu siin veel :

Tee ääres paistavad pikas reas

õlgkatused, onnid, siis koplid ja niidud,

ja vahel on kohin (!!) nende seas (22),

lk. 35 leiame koguni kaks korda „muinasjutu kõlina“ (!), lk. 48 „nahiseb (!) unelev küla kui nõiutult“, lk. 51, lainete laulud lähedalt loksuvad (!), lk. 67 lähevad raamatukirjutaja „mõtted nagu aned sügisajal“ — ometi kord ka õige pihta läinud ja suurepärane võrdlus!

Selle kiitusega lõpetan.

Jõgewer.

Eesti keele uuendamise asjus.

(Vastukaaluks J. Aaviku mõtteavaldustele.)

„Noor-Eesti“ kirjastusel ilmus tänavu kevadel J. Aavikul broschüür, pealkirjaga „Kas uuendada või mitte?“ Seal puudutatakse neid küsimusi, mis nende ridade kirjutaja (n. r. k.) oma keelelises arutuses „Eesti kirja-keele edasiarendamise-teekest“ albumis „Voog I“ 1913. a kõne alla on võtnud. J. Aaviku kirjutus toob osalt mõnesuguseid täiendusi, peaaegajalikult aga vastuvaielusi n. r. k. mõtteavaldustele. Kuid need vastuväited on niisugused, et nad asjalikul läbikaalunisel küll mitte püsima ei suuda jääda, ja seepärast puudutame siin mõnda tähtsamat mõtet eelnimet. broschüürist.

Põhjusmõtted. Eesti keele edasiarendamise asjus ütleb J. Aavik (ja tema seltsis vist ka V. Grünthal) end järgmise põhjusmõtte järele käivat: „... keele paremaks tegemise otstarbel sooviksime mõnede maksvate vormide asemele teisi, kas vanemaid või murdelisi, tarvitusele võtta“, kuna n. r. k. põhjusmõte olevat „võimalikult leppida praeguste keelevormide, lausetehituse ja sõnadega“. Ühe sõnaga: J. Aavik on uuendaja, n. r. k. — alalhoidlane. Neis väidetes ehib autor aga niihästi ennast kui ka vastast põhjusmõtetega, mille järele kumbki ei käi. Sealjuures ei jäta J. Aavik üksikasju eeltoodud väidete nõuete kohaselt värvimata ega vastasele vahel ka mõtteid külge luuletamata, mida see kuskil ei ole avaldanud (näit. on see luulevallast pärit, nagu tahaks n. r. k. sõna „sarnane“ keelest välja ajada; v. lhk. 4). Tõepoolest on aga mõlemad osalt alalhoidlased, osalt — uuendajad, ainult teine teises keeleasjas. Näit. soovib J. A. alalhoidlasena muu seas, et sõna „sarnane“ teiste omasuguste seas oma tähenduse poolest differentseerimata jääks ja et niisama ka „tõttu“ õige rahvakeelne tähendus kirjakeeles ikka edasi maha salataks (lhk. 4); J. Aavikuga võrreldes uuendajana esineb n. r. k. näit. sellepoolest, et ta murraku sõnu kui kõige kaugemale arenenud keelelisi vormisid ühes nende teisendamata tähendusega kirjakeelele soovitab (lhk. 4) ja võõrakeelsete omadusõnade tuletamiseks Eesti keeles omapärase tee kätte näitab (lhk. 10–12.)

Ja järjekindlust, mis põhjusmõtetele alles õige uskumanevuse annab, otsime J. Aaviku kirjutusest asjata. Vahel võtab ta, nagu juba tähendatud, vanemad, vahel murdelised sõnavormid (lhk. 3 ja 5) oma väidete aluseks, kord oma isikliku heaksarvamise (lhk. 5) ehk tahtmise (lhk. 7), kord kirjakeele-uususe (lhk. 10 ja 13), pea sõnavormi suursugususe (lhk. 8), peenuse ja elegantsi (lhk. 11 ja 16), pea jälle Soome keele (lhk. 7, 24, 25 j. m.) ehk kompromissi Eesti keeleuususe ja Soome keele eeskuju vahel (lhk. 8 ja 9), kord keele omapärasuse (lhk. 15) ehk vanema keele (lhk. 7 ja 16), kord keele loomulikud võimalused (lhk. 25) jne. Kuid ühte kõige tähtsamatest põhjusmõtetest omapärasuse kõrval, nimelt otstarbekohasust, ei võta J. Aavik kõne all olevas broschüüris mitte sugugi arvesse. Näit. on aga just sõnade differentseerimine tähend-

duste järele keele edenemisekäigus tingimata tarvilik: mõistete alalise juurdekasvu jaoks leiaksime siis oma keelest juba valmid vastavaid sõnu, kui mitmed ligikaudu ühesuguse tähendusega sõnad, sünonüümid, keeles harunenud eritähenduste järele kindlaks määrame, milleks keele ajaloost ehk murretest mõttevahede alust võiks leida. Kui seda väga tarvilikku otstarbekohasuse-põhjusemõtet vähegi nõudekohaselt hinnatakse, siis ei leidu tõesti mingit asjalikku põhjust, miks J. Aaviku kombel tarvis peaks olema näit. „sarnase“ ja „niisuguse“, „oleku“ ja „olu“ („vastuoleku“ ja „vastolu“), „tarbe“ ja „tarviduse“ vahet maha salata ja tähendusi kord ühte, kord teise sõnakuube seada, mis segadust keeles aitaks edasi lokata.

Olgem keele edasiarendamisel otsekohesed ja järjekindlad. Tunnistame meie otstarbekohasuse-põhjusemõtte maksvaks — ja sellega on J. Aavik vist kahtlemata nõus — siis oleks ülekohus selle vastaselt töötada ehk koguni oma tahtmisele vaba voli anda; kui me omapärasust soovime, siis nõuab järjekindlus, et me Eesti keelest lahku minevat võõralaadilist soomepärasust omaks ei võtaks; kui keelt v a n a d e vormide põhjal edasi tahame ehitada, siis ei mahu selle töökava piiridesse keele loomulik arenemisevõime, seda olemataks tunnistades ei saaks me siis aga murrakulisi vormisid kui loomulikult teel kõige kaugemale arenenud keele u u d i s k u j u s i d oma ehitusetöö aineteks tarvitada, sest need vastandlised äärmused sõdivad teineteise vastu; missugune sõnakuju aga suursugusem on ja missugune mitte, see on lihtsalt maitseküsimus — ja *de gustibus non est disputandum* (maitse üle on asjata vaielda), ütleb Ladina vanasõna.

Soome keele eeskujuna on neile, kes meie seast selle keelega kodunenud, Eesti keele edasiarendamisel tavalikult õige ahvatlev: Seal ilmutab paljugi meie keelega sarnadust — ja see viib hõlpsasti ekstarvamisele, nagu oleks kõik nende kahe keele vahel sarnane ja nagu tarvitseks meil lihtsalt Soome keelest kui rikkamast allikast otseteed kõike ammutada. Asjalugu ei ole aga nii. Juba kaua on need keeled lahus arenenud, kumbki iseteed. Palju on Soome keeles õige otstarbekohaselt arenenud, aga salata ei või, et sellesama aja sees ka Eesti keel edasi on arenenud, rohkesti teisiti ning mõnes tükis pealegi otstarbekohasemalt kui Soome keel. Loomulikult peaksime oma keele otstarbekohaseid edasiarendamise-teesid iseäranis kalliks hindama ja ebakõlasid sünnitavate uute vormide eest hoidma. Kahjuks ei seisa J. Aavik seesugusel alusel. Tema tahab meie keelele võimalikult rohkesti Soome keelt istutada, ilma valikut tegemata, ilma Eesti keeles leiduvaid paremusi tähelepanemata. Sest ta on lihtsalt liig tugevaste Soome keele vangil satunud ja loodab meile ainult sealt õnnistust tulevat. Sellega on tema Eesti keele põlgamine seletatav. Kui ta Eesti keelt armastaks, ei leiaks ta põhjust olevat ütelda: „Leiame Soome keele üleüldises, absoluudis mõttes Eesti keelest kõlavama ja ilusama olevat“ (lhk. 25) ... Kui J. Aavik vaevaks võtaks Eesti keelt ilma Soome keelt juure segamata oma ette tähele panna, siis kasvaksid tal reeglid keelest orgaaniliselt välja — ja sellest tööst oleks palju kasu loota. Muu seas leiaks ta siis ka, et Eesti tsema- ja lema-lõpulised tegusõnad reeglipäraselt ikkagi intrantsiivsed on (lhk. 24). Ja kui ta omale veel puhta Eesti keeleinstinkti saaks omendada, seisaks ta tõeste huvitava mõistatuse ees, miks Eesti rahvakeel stama-lõpulistele transitiividele vastavaid intrantsiiviivisid mitte u (stu) abil ei armasta sünnitada; võib olla, leidub siis ehk ka põhjendus mispärast vormisid, nagu: karistuma, rahustuma (lhk. 25) jne., mitte meie keeleinstinkti rahuldavateks ei või pidada.

Nimisõnade ühteliitmine. Et Soome ja Eesti keel üksikuis punktides lahkuminevaid arenemiseeesid käib, näitab muu seas ka nimisõnade ühteliitmise küsimus. Soome keeles liidetakse nimisõnad

nimetava käände kaudu üksteise külge. Selle liitmiseviisi tahab J. Aavik kunstlikult ka Eesti keelele külge pookida. Sel otstarbel kirjutab ta; „Meie isiklikult leiame, et kokkuliidetud sõnu peaks võimalikult nominatiivi abil ühendama, ja nimelt sääl, kus mõlemad sõnad nii üheks mõisteks on kokku sulanud, et eelmine sõna järgmisele ainult mingisuguseks attributiivseks, liiki, laadi määrajaks on, kuna genetiivses ühenduses eelmise sõna mõiste tähendaks enam järgmise sõna mõiste omanikku otsekohe-
semas mõttes.“ Nii näit. ei tulevat liitsõnu, nagu: ajaleht, riigipäev, põllutööline mitte enam õigeks tunnistada, vaid peaks nende asemel tarvitama hakkama: aegleht, riikpäev, põldtööline, piltpostkaartkogu jne.

See meie keelt tagurpidi viiv põhjusemõte ei suuda arvustust välja kannatada. Soome keeles on seesugune arendamisettee arusaadav: seal lõpevad noomenid nimetavas käändes vana viisi ikka veel suurelt jaolt täishäälikuga, kuna omastava lõpuks aga n on, mis sugugi nii kõlav ei ole ega hõlbus pole välja rääkida kui nimetavakuju. Meil aga on nimetava lõpuvokaal edenemise teel ära kulunud ja seepärast on keele kõlavuse poole hoidev keeleinstinkt teatud sõnades omastavakuju poole hakanud kalduma.

Et ülemaltähendatud reegel meie keeles läbiviidav ei ole, seda tõendab J. Aavik ise kõige selgemini: ta teeb oma reegli, mis nii kui nii juba iseäranis selgemõtteline pole, mitmesuguste vastuvaielusi äratavate lisamääruste ja tuhandete, tema reeglit mikskipanevate erandite läbi veel mitmesopiliseks. Näit. kirjutab J. Aavik: „genitiivi ühendused ikka siis, kui võib ka küsida „kelle, mille“: vallamaja, hobuse varas . . . ; kus aga ei või küsida „kelle, mille“, vaid ainult „missugune, mis laadi, liiki, mis tarvis, millest“, sääl olgu v o i m a l i k u l t nominatiivne ühendus.“ Kõigiti nõnda ei ole lugu tõepoolest mitte. Sest küsimisele „kelle, mille“ järgnevad vastused sõnakujudes: valla maja (= домъ, принадле- жащій волости), hobuse varas (= своровавшій коня), aga küsimise peale „missugune?“ jne. vastavad vormid: vallamaja (= волостной домъ), linnapea (= городской голова), hobusevaras (= конокрадъ) jne., aga mitte: valdmaja, linnpea. Nagu siit selgub, kujunevad liit-nimisõ- nade etümoloogilised vormid tihti kummalgi puhul ühesugused, ainult kokkuliidetud üksiksõnade rõhutamine (kirjas ortograafia) läheb lahku. Pealegi on üsna tihti raske vahet teha, millal kohane on „kelle, mille“ küsida ja millal „missugune“, sest et siin kindlat vahepiiri pole. Nii ei vii see J. Aaviku põhjusemõte ega reegel mitte eesmärgile, vaid tekitab aina kahjutegevaid segaduselaineid.

Wististe oleks n. r. k. poolt ülesseatud reegel siin tarvitamise- juhtnööriks kohane. See reegel laseks end järgmiselt sõnastada: Kui kokkuliidetavad nimisõnad umbes ühesugust sisu avaldavad (*coordinatio*), siis seisab liite ürgosa nimetavas käändes; kui ses liites aga mõistend sisuliselt teineteisest ära olenevad (*subordinatio*), siis seisab eespoolne liiteosa omastavas. Näit.: juurvili (juur ise on vili, see vili on juur), raudnael (raud on nael — naelaks tehtud, see nael on raud, rauast), aga: rauapuu (see puu on raua jaoks), kuusemets (kuused on metsa osajaod).

Kõne all olev broschüür puudutab veel mõnda muudki küsimust. Muu seas võtab ta võõrakeelsete adjektivide tuletamise pikemalt haru- tusele; sellest räägime teine kord eraldi.

Joh. W. Weski.